

Микола ВОЛЬВАК,
методист відділу розвитку особистості
Донецького ОблІППО

Денис КУДРЯВЕЦЬ,
методист відділу розвитку особистості
Донецького ОблІППО

МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»: ООНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України визначає захист Вітчизни обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Як визначено в Конституції України (ст. 17, 65), захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [3].

В умовах збройної агресії російської федерації проти України виникла нагальна потреба оновлення методів формування міцної національної самосвідомості, розвитку громадянських навичок та виховання учнів як свідомих громадян, здатних як у мирний час, так і під час війни гарантувати в надзвичайних ситуаціях власну безпеку і безпеку оточення. Для досягнення цих цілей, зокрема й підвищення оборонної свідомості молоді, було ініційовано зміни в українському законодавстві щодо системи початкової загальновійськової підготовки.

Організація освітнього процесу з навчального предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про основи національного спротиву», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322, Державного стандарту повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 та інших нормативних документів.

Організація освітнього процесу з предмета «Захист України»: вимоги програми і практичні рішення

У серпні 2024 року МОН України на всеукраїнському рівні розпочало реалізацію інноваційного освітнього проєкту «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета/інтегрованого курсу «Захист України» (далі – Проєкт) на базі Осередків викладання навчального предмета «Захист України». Також було розроблено модельну навчальну програму «Захист України. Інтегрований курс» (наказ МОН України від 08.08.2024 № 1116).

Заклади загальної середньої освіти Донецької області наразі не є учасниками Проєкту, оскільки працюють у дистанційному форматі та не мають Осередків.

Отже, у 2025/2026 навчальному році заклади загальної середньої освіти Донеччини на уроках з предмета «Захист України» працюватимуть за програмами «Рівень стандарту» та «Профільний рівень» (Наказ МОН України від 13.09.2023 № 1121-23), відповідно до своїх навчальних планів [5].

АКЦЕНТУЄМО! Незважаючи на те що заклади Донеччини не є учасниками експерименту, заклад освіти може здійснювати викладання предмета «Захист України» за модельною навчальною програмою «Захист України. Інтегрований курс» і без створення Осередків.

Для цього потрібно:

- 1) наявність у вчителя предмета «Захист України» двох сертифікатів про підвищення кваліфікації в Донецькому обласному інституті післядипломної освіти (далі – Інститут) на 76 год. (2024 р.) та 74 год. (2025 р.);
- 2) рішення засідання педагогічної ради щодо використання закладом освіти модельної навчальної програми «Захист України. Інтегрований курс» (наказ МОН України від 08.08.2024 № 1116);
- 3) надіслати до Інституту (takolgan@ippo.dn.ua із позначкою «Захист України_нова програма») витяг із протоколу засідання педагогічної ради.

НАГОЛОШУЄМО, що заклади освіти, які продовжують викладати за старою програмою, або планують

працювати за новою, повинні **відмовитися від гендерного поділу груп** (ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби» від 22 травня 2024 року № 3724-ІХ скасував гендерний розподіл під час вивчення предмета «Захист України»).

МОН затвердило зміни до Порядку поділу класів на групи під час вивчення предмета «Захист України» (наказ МОН України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України» від 09.09.2024 р. № 1278). Відтепер учнів 10–11 класів розподілятимуть на групи за кількістю осіб – від 8 до 15 у кожній, незалежно від статі. За таких умов і хлопці, і дівчата матимуть рівні можливості для опанування базових навичок самозахисту, життя та формування оборонної свідомості.

Поділ на групи дозволяється або є обов'язковим при досягненні певної кількості учнів у класі, а саме:

Предмет або курс	Умови поділу
Захист України (зокрема дистанційні класи у воєнний час)	дві групи по 8 учнів

Наказ набрав чинності з **1 липня 2025 року**. Це означає, що **нові правила поділу на групи діятимуть уже у 2025/2026 навчальному році**, і школи мають адаптувати свої навчальні плани з урахуванням нових вимог.

ЗАЗНАЧАЄМО, що МОН України збільшило кількість обов'язкових годин на вивчення предмета «Захист України». Відповідні зміни до Типової освітньої програми затверджено наказом № 890 від 20 червня 2025 року. Документ набирає чинності з початку 2025/2026 навчального року.

Тепер учні та учениці 10-11 класів вивчатимуть предмет **2 (дві) години на тиждень. Таке навантаження є обов'язковим для всіх шкіл.**

Під час продовження воєнного стану в державі триденні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться з учнями/ученицями 11 класів наприкінці навчального року в дистанційному форматі. Форми проведення занять навчальний заклад обирає самостійно, урахуовуючи навчально-методичне забезпечення освітнього процесу з предмета.

Насамперед увагу під час проведення навчально-тренувальних занять необхідно приділити опануванню учнями / ученицями практичних навичок, наприклад, *використання засобів БпЛА*.

Рекомендуємо структуру та розподіл учнів на групи під час навчально-тренувальних занять з теми **«Симуляція бойової ситуації з дронами»**.

Учні працюють у групах. Одна група має завдання зі збору інформації про місцевість за допомогою дронів, інша – розробляє стратегію переміщення військ за наданими даними. Команди повинні координувати свої дії для досягнення спільного результату.

Група 1 (для роботи на симуляторах):

Завдання: вивчати управління дроном, орієнтування на місцевості, планування маршрутів.

Завдання: навчання технічних способів польотів на симуляторах; пошук точок для спостереження, планування маршрутів з урахуванням реальних умов; виконання завдань на симуляторах, які імітують реальні бойові або технічні ситуації.

Після завершення практичного заняття кожен учень обговорює зі своїми однокласниками, як ці навички можуть бути застосовані в реальних умовах (наприклад, для збору інформації, надання підтримки в бою).

Група 2 (для роботи над презентацією та обговорення):

Завдання: переглядати презентації, слухати пояснення, аналізувати, як і коли можна застосовувати навички дронів у реальних умовах.

Завдання: огляд принципів роботи дронів, їх роль у тактичному застосуванні; обговорення можливих сценаріїв використання дронів у бойових умовах (наприклад, спостереження, збір розвідданих).

Розбір кейсів та ситуацій, де дрони можуть бути використані для підтримки військових дій (приклади з історії, сучасних бойових умов). Відповідати на питання тренера, коригувати сприйняття технологій та розуміння їхніх можливостей.

Практичні заняття є основою для засвоєння та закріплення знань, здобутих під час теоретичних лекцій. Вони сприяють розвитку практичних навичок, що необхідні для успішного виконання завдань у реальних умовах.

«Захист України»:

нові підходи в методичному забезпеченні для ефективного навчання

Попри те що освітні заклади регіону наразі не долучені до реалізації Проєкту, Інститут упродовж 2024 року здійснював велику пропедевтичну роботу, а саме:

- для керівників закладів загальної середньої освіти проведено зустріч «Ключові новели навчальної програми предмета «Захист України»;
- для педагогів, які викладають предмет «Захист України», проведено інструктивно-методичний семінар «Інтеграція зусиль засобів національно-патріотичного виховання та військового вишколу учнівської молоді – запорука майбутнього надійного захисту України»;
- до освітніх програм підвищення кваліфікації педагогів, які викладають предмет «Захист України», введено нові змістові модулі: «Формування життєвих компетентностей учнів засобами предмета «Захист України», «Візуалізація в інформаційному просторі війни», «Гуманітарне право в умовах російсько-української війни», «Основи медичних знань і домедичної допомоги», «Шляхи та засоби формування позитивної мотивації призовників на здоровий спосіб життя», «Основи цивільного захисту та правове становище осіб, що перебувають у зоні військових дій»;
- розроблено та затверджено до використання в закладах освіти навчально-методичний посібник, що містить навчальну програму «Політ ПЕРЕМОГИ» та дидактичні матеріали до її використання. Програма призначена для організації освітнього процесу в гуртках військово-патріотичного напрямку та проведення навчально-польових зборів.

В умовах сьогодення та з урахуванням досвіду проведення занять у минулому навчальному році рекомендуємо вчителям предмета «Захист України» звернути увагу на використання інтерактивних методів навчання, які пов'язані з моделюванням реальних ситуацій та відпрацюванням практичних навичок.

Наприклад:

1. Використання ігрових методик для активізації учнів, формування практичних навичок та підвищення мотивації:

- Симуляція тактичних дій: онлайн-платформи зі створення віртуальних сценаріїв бойових ситуацій (сервіси на базі ArcGIS Online для моделювання історичних подій. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://www.arcgis.com/index.html>).
- Електронний збірник дидактичних ігор, схвалений МОН, містить модулі з вогневої підготовки, медичної допомоги та цивільного захисту. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://didacticgameszu.blogspot.com/p/1.html>.
- Квест-ігри: виконання завдань щодо збирання «тривожної валізки», накладання турнікетів, розпізнавання мінних загроз за допомогою інтерактивних тестів.

2. Поєднання онлайн-ресурсів із практичними заняттями:

- Онлайн-курси: платформа Prometheus пропонує модулі з домедичної допомоги, психологічної стійкості та керування дронами. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/cycle-providing-emergency-medical-care/>.
- Відеоуроки: канал Combat Rascoon з анімаціями про тактику пересування під час бою чи коригування артилерії. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: https://www.youtube.com/channel/UC9cleBjVnI49Ai_H9Ra3BQ.
- Платформа «Яблуна»: база знань з військової тактики, цивільного захисту та інших тем, що поєднує текстовий контент і відеоматеріали. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://www.ukrainer.net/yablunia/>.
- Макети зброї та спорядження: здобувачі освіти вчаться розбирати/збирати макети автоматів, використовувати тренажери для накладання шин. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.nobleempire.wog&hl=ru&pli=1>.

3. Моделювання реальних сценаріїв для відпрацювання дій у критичних ситуаціях:

- VR-тренування. Використання віртуальної реальності для імітації дій у зоні бойових дій або під час надзвичайної ситуації (наприклад, евакуація з місця вибуху): «Virtual Battlespace 3» (VBS3). Покликання: <https://bisimulations.com/products/blue-ig/>; «VR Emergency» Покликання: <https://euphorixr.com/virtual-reality-training-emergency-preparedness/>.
- AR-додатки: відпрацювання надання першої допомоги за алгоритмом М.А.Р.С.Н. з допомогою інтерактивних 3D-інструкцій. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://ua.mozaweb.com/uk/search>; <https://ua.mozaweb.com/uk/Microcurriculum/>

[view?azon=uk_010](#).

4. Практичні симуляції та робота з макетами з використанням інтерактивних платформ та спеціалізованих мобільних додатків:

- Станції екстреної допомоги: імітація поранень за допомогою спецефектів (наприклад, «кровотечі» з використанням штучної крові) та відпрацювання протоколів М.А.Р.С.Н. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: https://ua.mozaweb.com/uk/lexikon.php?cmd=getlist&let=3D&active_menu=3d
- TacticMedAid (повний посібник з адаптованою версією протоколу TCCC-AMS для військових та протоколу STOP THE BLEED для цивільних осіб: алгоритми першої допомоги при травмах, невідкладних станах, нещасних випадках; методи перенесення та евакуації постраждалих; дії при порушенні дихання, зупинці серця, непритомності, шоці, переохолодженні, тепловому/сонячному ударах; допомога при отруєнні чадним газом, іншими токсичними речовинами, ураженні струмом). Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://play.google.com/store/apps/details?id=app.TacticMedAid>.

У процесі використання онлайн-ресурсів рекомендуємо звернути увагу на адаптованість їх до вікових особливостей учнів/учениць.

5. Забезпечення безпеки учасників освітнього процесу:

Надзвичайно важливим завданням для кожного з нас сьогодні є опанувати необхідні знання щодо безпечної життєдіяльності. Саме тому під час проведення позакласних онлайн-заходів особливу увагу вчителі предмета «Захист України» повинні приділити питанням мінної небезпеки. У процесі проведення заходів рекомендуємо використовувати матеріали ЮНІСЕФ, який розробив цикл уроків спільно з ДСНС України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Національною поліцією України [3]. Докладніше з інформацією можна ознайомитися за покликаннями: <https://dovidka.info/dovidnyk-full/> [1]; <https://stopmina.dk/> [9]; <https://mon.gov.ua/news/pravila-minnoi-bezpeki-dlya-ditey-videomaterial> [8]; <https://mon.gov.ua/news/poradi-vid-ekspertiv-yunifef-yak-pidtrimati-ditey-u-stresovikh-situatsiyakh> [7].

Під час проведення військово-патріотичних заходів та підготовки до уроків у новому навчальному році радимо вчителям предмета «Захист України» використовувати такі джерела інформації:

1. Інженер БПЛА. Базовий курс. Цикл відеолекцій за такими темами: класифікація дронів, будова дрона, ремонт дрона, а також теорія – основи аеродинаміки, метеорології тощо.
2. Сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні. URL.: <http://ua.icrc.org/>
3. Матеріали мережевої освітянської спільноти вчителів предмета «Захист України»: за покликанням: <https://www.facebook.com/groups/2709435199284619>
4. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я, де можна знайти інструкції, статті та відео щодо першої медичної допомоги та інших важливих тем. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://moz.gov.ua/>
5. Тренінговий центр «Цивільний захист України» – сайт, на якому містяться інструкції та курси з надання першої медичної допомоги, зокрема й у бойових умовах. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <http://www.mns.gov.ua/>
6. «АрміяInform» – офіційне інформаційне агентство Міністерства оборони України, яке висвітлює новини, матеріали і навчальні програми щодо оборони та військової стратегії. Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://armyinform.com.ua/>
7. Методичний курс до викладання предмета «Захист України». Цей курс створено на основі модельної програми «Захист України. Інтегрований курс» (автори Ігор Борохович, Анна Коваленко, Ірина Когут та ін., Наказ МОН України від 08.08.2024 року № 1116) з урахуванням: оновлених державних стандартів, потреб Нової української школи, сучасних викликів у сфері безпеки, військової справи та цивільного захисту, досвіду військових, волонтерів та науковців.

Докладніше можна ознайомитися за покликанням: <https://kurszulgk.blogspot.com/2025/06/blog-post.html>

Супервізія для вчителя предмета «Захист України»: можливість професійного зростання в сучасних умовах

Супервізія – це добровільна професійна підтримка й допомога вчителям, яка сприяє підвищенню ефективності їхньої роботи. Супервізор допомагає педагогам рефлексувати над своєю роботою,

розвивати професійні вміння та знаходити ефективні рішення в складних ситуаціях. Особливо важливо це для викладачів предмета «Захист України», які працюють в умовах реальної війни та потребують професійної психологічної підтримки.

25 червня 2024 року в м. Рівному завершилося загальнонаціональне навчання супервізорів для викладачів оновленого предмета «Захист України». У програмі взяли участь 80 педагогів і педагогинь з різних регіонів України. Серед них були досвідчені вчителі та 20 ветеранів, які мають унікальний практичний досвід.

Підготовлені супервізори розпочнуть роботу в навчальних осередках України, забезпечуючи професійну підтримку вчителів предмета «Захист України». Це сприятиме ефективнішій роботі педагогів, допоможе долати емоційне вигорання та зберігати мотивацію в умовах воєнного часу.

Від Донецчини навчання пройшли працівники Інституту, а саме: *Андрій ДУБЯГА*, методист відділу національного виховання, позашкільної та громадянсько-історичної освіти та *Тетяна КОЛГАН*, к. п. н., доцент, проректор з навчальної роботи та економічних питань.

Завдання супервізорів – підтримувати викладачів «Захисту України», допомагати їм упроваджувати нові формати навчання, адаптуватися до викликів воєнного часу та зберігати високу мотивацію.

НАГОЛОШУЄМО, що в Донецькій області послугами супервізорів для здійснення комплексу заходів з надання професійної підтримки та допомоги педагогічним працівникам закладів освіти, які забезпечують викладання навчального предмету «Захист України», можуть скористатися тільки педагоги закладів освіти, які працюють за модельною навчальною програмою «Захист України. Інтегрований курс» 2024 року.

Нагадаємо, що предмет «Захист України» зазнав суттєвого оновлення – від радянської моделі з маршируванням до сучасного практичного навчання. Тепер учні набувають життєво важливих навичок: надання домедичної допомоги, керування дронами, інформаційної та кібербезпеки, дій у надзвичайних ситуаціях та стрілецької підготовки

Педагогічним працівникам закладів освіти, які забезпечують викладання навчального предмета «Захист України», у 2025/2026 навчальному році рекомендуємо:

Адаптувати зміст відповідно до реалій воєнного часу

- **Включити актуальні теми.** Зосередьтеся на вивченні сучасних методів ведення бойових дій, гібридних загроз, інформаційної війни та кібербезпеки. Актуалізуйте матеріал, щоб він відображав досвід, набутий під час повномасштабного вторгнення.
- **Посилити практичну підготовку.** Збільште кількість практичних занять з **домедичної допомоги** (особливо з тактичної медицини), **мінної безпеки** та надання допомоги постраждалим. Використовуйте реалістичні сценарії, щоб учні були готові до дій у надзвичайних ситуаціях.

Залучати ветеранів та військовослужбовців до освітнього процесу

- **Проводити спільні заходи.** Організуйте зустрічі, лекції та майстер-класи з ветеранами та чинними військовослужбовцями. Це допоможе учням здобути знання з перших вуст і краще зрозуміти важливість захисту Батьківщини.
- **Налагоджувати партнерство.** Співпрацюйте з **волонтерськими та громадськими організаціями**, які працюють у сфері національної безпеки, щоб проводити спільні тренінги та проєкти.

Розвивати психологічну стійкість учнів

- **Формувати навички самодопомоги.** Упроваджуйте елементи психологічної підтримки та стресостійкості. Навчіть здобувачів освіти, як діяти в стресових ситуаціях і як допомагати собі та іншим.
- **Проводити заняття з інформаційної гігієни.** Допоможіть учням розвинути критичне мислення, щоб вони могли розпізнавати **фейки, маніпуляції та пропаганду** і не піддаватися їхньому впливу.

Використовувати інноваційні технології

- **Застосовувати симулятори та VR-технології.** Використовуйте віртуальні симулятори для відпрацювання навичок тактичної медицини, мінної безпеки та інших аспектів предмета. Це зробить навчання більш інтерактивним та ефективним.
- **Залучати онлайн-ресурси.** Створюйте власні відеоуроки, презентації, квізи та інші інтерактивні

матеріали. Використовуйте сучасні онлайн-платформи для тестування знань та контролю успішності.

Забезпечити безпечне освітнє середовище

- **Розробити чіткі інструкції.** Опрацюйте з учнями **план дій у надзвичайних ситуаціях**, зокрема під час повітряної тривоги та обстрілів.
- **Підтримувати відкритий діалог.** Створюйте атмосферу довіри, де учні можуть вільно обговорювати свої страхи та переживання.

Список використаних джерел

1. Життя під час війни: поради з безпеки, медицини та спротиву. Центр стратегічних комунікацій:[сайт]. URL: <https://dovidka.info/dovidnyk-full/> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Закон України про освіту {Із змінами, внесеними згідно із Законами [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#), ВВР, 2019, № 5, ст. 33 [№ 2661-VIII від 20.12.2018](#), ВВР, 2019, № 5, ст. 35} (дата звернення: 15.06.2025).
3. Конституція України із змінами, внесеними Законами України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Лист Міністерства освіти та науки України №1/9-130 від 01.03.2018 р. «Щодо проведення уроків та виховних заходів у закладах освіти з питань уникнення ураження мінами та вибухонебезпечними предметами» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://demidlicev.at.ua/File/1-9-130_list_mon.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
5. Навчальна програма «Захист України. Рівень стандарту» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2023/13.09.2023/Navchalna.programa-2023.zakhyst.Ukrayiny-10-11-standart.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
6. Наказ МОН України від 04.11.2020 р. № 1377 «Про затвердження навчальної програми з предмета «Захист України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/2020/11/Zakhyst%20Ukrayiny%2010-11%20klas%20Standart.pdf> (дата звернення: 16.06.2025).
7. Поради від експертів ЮНІСЕФ: «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях». МОН України: [сайт]. URL: <https://mon.gov.ua/news/poradi-vid-ekspertiv-yunisef-yak-pidtrimati-ditey-u-stresovikh-situatsiyakh> (дата звернення: 11.06.2025).
8. Правила мінної безпеки для дітей: відеоматеріал МОН України: [сайт]. URL: <https://mon.gov.ua/news/pravila-minnoi-bezpeki-dlya-ditey-videomaterial> (дата звернення: 11.06.2025).
9. Стоп міна. Данська Рада у справах біженців: [сайт]. URL: <https://stopmina.dk/> (дата звернення: 15.06.2025).